

**Yazar Bilgileri
Author(s)**

Arş. Gör. Dr.
Ersel KİRAZ

Bursa Teknik Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Yeni Medya ve İletişim Bölümü
ersel.kiraz@btu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7627-998X

Künye Bilgisi

Clarke, S. (1982). Marx, marginalism, and modern sociology: From Adam Smith to Max Weber. London: Macmillan.

Imprint Information

Clarke, S. (1982). Marx, marginalism, and modern sociology: From Adam Smith to Max Weber. London: Macmillan.

**Makale Tarihleri
History of Article**

Geliş Tarihi /Received
03.12.2024

Kabul Tarihi/Accepted
26.12.2024

Anahtar Kelimeler / Keywords

Sosyoloji / Sociology
Ekonomi Politik / Political Economy
Modern Sosyoloji Teorileri / Modern Sociological Theories
Marx ve Weber / Marx and Weber
Tarihsel Gelişim / Historical Development

118

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Kiraz, E. (2024). Modern Sosyolojinin Köklerine Bir Yolculuk: Clarke'ın Marx, Marjinalizm ve Modern Sosyoloji İncelemesi. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), pp. 118-121.

Modern Sosyolojinin Köklerine Bir Yolculuk: Clarke'ın Marx, Marjinalizm ve Modern Sosyoloji İncelemesi

Simon Clarke'ın "*Marx, Marjinalizm ve Modern Sosyoloji: Adam Smith'ten Max Weber'e*" adlı eseri, modern sosyolojinin ve ekonomi politığın temel taşlarını eleştirel bir perspektifle irdeleyen bir çalışma olarak dikkat çekmektedir. Kitap, klasik ekonomi politik teoriden modern sosyolojiye kadar uzanan düşünsel bir evrimi takip ederken, bu dönüşümde Marx'ın, marjinalistlerin¹ ve Weber gibi düşünürlerin katkılarını derinlemesine analiz etmektedir. Clarke, bu çalışmada kapitalist toplumun işleyiş mekanizmalarını anlamak için Marx'ın eleştirel yaklaşımını temel almaktadır ve bu perspektiften klasik ekonomi politığın yanı sıra modern sosyolojinin kavramsal çerçevesine eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.

Çalışma Simon Clarke tarafından yazılmıştır ve Türkçeye Gülsen Gökçen Binici ve Ümit Tatlıcan tarafından çevrilmiştir. Eser, 2023 yılında Sentez Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Çevirmenler, kitabın teorik yoğunluğunu ve özgün metnin kavramsal derinliğini Türkçe'ye başarılı bir şekilde aktararak, hem akademik hem de geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmeyi amaçlamışlardır. Yayın sürecindeki özen, kitabın sosyoloji, ekonomi ve felsefe alanlarına ilgi duyan okuyucular için önemli bir kaynak olmasını sağlamaktadır. Kitabın temel sorusu, modern sosyolojinin ve ekonomi politığın kapitalist düzenin rasyonalitesini açıklama çabalarının ideolojik sınırlarını nasıl çizdiği². Clarke, liberalizmin yeniden yükselişi ve Marksizmin eleştirel katkılarının zayıfladığı bir dönemde, Marx'ın düşüncesinin hala neden geçerli olduğunu tartışırken, onun insan merkezli toplumsal eleştirisinin modern toplumun irrasyonel yapısını kavramadaki önemine dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra eser, Weber'in sosyolojiye olan katkılarını marjinalist teorilerle ilişkilendirmekte ve modern sosyolojinin hem metodolojik hem de teorik dayanaklarını eleştirel bir gözle yeniden değerlendirmektedir.

Birinci bölümden itibaren Clarke, modern sosyolojinin kökenlerini Talcott Parsons³ gibi önemli düşünürler üzerinden ele alarak düzen ve eylem teorisi gibi temel kavramları tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda yazar liberal toplumsal teorilerin soyut birey anlayışını ve rasyonalite üzerine kurulan varsayımlarını sorgulamaktadır. Kitap, hem tarihsel hem de felsefi bağlamda kapsamlı bir inceleme sunarak okuyucuyu, modern toplumsal yapıların ideolojik temelini anlamaya yönlendiren özgün bir perspektif sunmaktadır. Ne var ki tüm bu olumlu yönlerinin yanı sıra Simon Clarke'ın bu çalışması için eleştiriler de yapılabilir. Özellikle, kitabın dili ve tartışma biçimi, oldukça akademik ve soyut bir yapıya sahip olduğundan, okuyucunun kitaptan tam anlamıyla faydalanabilmesi için ekonomi politik, sosyoloji ve felsefe alanlarında ileri düzey bilgiye sahip olmasını gerektirmektedir. Kitabın "*Değer, Sınıf ve Toplum Teorisi*" başlıklı 4. bölümü özellikle çok zor anlaşılmalıdır. Bu durum, eserin akıcılığını azaltarak daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesini zorlaştırmaktadır. Kitapta bazı yerlerde çeviri kaynaklı anlam kaymalarına ya da karmaşık ifadelerden dolayı okuma güçlüğüne rastlanılmaktadır. Bu durum, kavramsal yoğunluğu yüksek bir eser için, daha akıcı ve sade bir çeviriyle desteklenmesi gerektiğini düşündürülebilir. Ayrıca, Clarke'ın Marx'ın eleştirisini ve modern sosyolojinin ideolojik temellerini tartışırken, alternatif bir çözüm veya pratik öneriler sunmaması, kitabın salt eleştiriyle sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Bu, okuyucuda "Kapitalizmin sınırlarını aşmak için ne yapılabilir?" sorusunu yanıtız bırakabilir. Kitap, teorik açıdan derin, ancak pratik çözüm önerileri açısından eksik kalmaktadır.

Simon Clarke'ın Marx, Marjinalizm ve Modern Sosyoloji kitabının birinci bölümü, modern sosyolojinin kökenlerini irdeleyerek Talcott Parsons'ın iradeci eylem teorisine odaklanmaktadır. Parsons, bölüm içerisinde bireylerin davranışlarını açıklamak için hem normatif değerlerin hem de nesnel koşulların etkisini birleştiren bir çerçeve sunmaktadır ve bunu, pozitivist ve idealist eylem teorileri arasında bir denge olarak tanımlamaktadır. Clarke, Parsons'ın bu yaklaşımını eleştirerek, modern sosyolojinin toplumsal düzen problemini çözmeye yönelik ideolojik temellerini ayrıca sorgulamaktadır. Bölüm, toplumsal çatışmanın soyut bir teoriyle değil, tarihsel ve somut toplumsal ilişkiler üzerinden anlaşılması gerektiğini vurgulamakta ve Parsons'ın teorisini bu bağlamda yetersiz bulan bir tartışma içerisinde geçmektedir (s. 11-18).

¹ "Marjinalistler" terimini açıklanmakta fayda olacağını düşünüyorum. Bu terim 19. yüzyılın sonlarında ekonomi biliminin temel yaklaşımında devrim yaratan, klasik ekonomi politığın üretim maliyeti teorisi yerine marjinal fayda teorisini ön plana çıkaran iktisatçılar grubunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, "marjinalist devrim" olarak bilinen bir dönüşümü başlatmıştır. Marjinalistler, klasik ekonomi politığın toplumsal sınıflar arasındaki üretim ilişkilerine odaklanan yaklaşımını eleştirirler. Bunun yerine, bireylerin tüketim tercihlerini ve fayda maksimizasyonunu ön plana çıkarırlar. Ancak bu bireyci yaklaşım, toplumsal yapıların ve tarihsel süreçlerin ihmal edildiği eleştirisiyle karşı karşıya kalmıştır. Marx gibi düşünürler, bu teorisinin, kapitalist sistemin yapısal sorunlarını örtbas ettiğini savunmuşlardır (Varian, 2014)

² Bu anlamda kitabı baştan sona incelediğimizde Simon Clarke'ın çalışmasında tartıştığı temel soru modern sosyoloji ve ekonomi politığın kapitalist düzeni açıklarken bu düzenin kendi ilişkilerini ve sınırlarını nasıl görmezden geldiğidir. Kapitalizmin rasyonel bir sistem olduğu varsayımı, bireylerin özgür ve rasyonel seçimler yaptığı bir toplum anlayışına dayanır; ancak bu, toplumsal eşitsizlikleri ve kapitalist üretim ilişkilerinin insan üzerindeki baskılarını göz ardı eden ideolojik bir yaklaşımdır. Clarke'ın çalışmasında altını sıklıkla çizdiği temel nokta bu teorilerin kapitalizmi meşrulaştırıcı bir çerçeve sunduğu ve Marx'ın eleştirilerinin bu ideolojik sınırları aşmada hala geçerli olduğudur.

³ Parsons, toplumsal düzenin bireylerin eylemleriyle nasıl sürdürüldüğünü açıklamaya çalışmış ve toplumsal sistemlerin uyum, hedef belirleme, entegrasyon ve normatif kalcılık gibi dört temel işlev üzerine kurulu olduğunu savunmuştur. The Structure of Social Action adlı eserinde geliştirdiği iradeci eylem teorisi, bireylerin yalnızca rasyonel değil, aynı zamanda toplumsal normlara dayalı hareket ettiğini öne sürer. Ancak, teorileri toplumsal değişimi yeterince ele almadığı ve kapitalist düzeni meşrulaştırdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Giddens, 1976)

Kitabın ikinci bölümü, klasik politik iktisadın toplumu nasıl kavramsallaştırdığını inceleyerek Adam Smith ve David Ricardo gibi düşünürlerin teorilerine odaklanan bir tartışma evreninde geçmektedir. Clarke, Smith'in bireysel çıkarların piyasa mekanizması aracılığıyla toplumsal refahı sağladığı fikrini tartışırken, Ricardo'nun emek-değer teorisi üzerinden sınıflar arası çıkar çatışmalarını ele aldığını belirtmektedir. Bölümde, klasik ekonomi politığın materyalist bir toplum anlayışını benimsediği, ancak ekonomik ilişkilerin toplumsal düzenin yapısal eşitsizliklerini nasıl oluşturduğunu yeterince sorgulamadığı vurgulanmaktadır. Clarke, bu teorilerin kapitalizmi doğal bir düzen olarak görebileceği bir perspektiften yoksun olduğunu savunmaktadır⁴(s. 23-56).

Çalışmanın üçüncü bölümü, Marx'ın yabancılaşma kavramı üzerinden klasik politik iktisadın eleştirisini derinlemesine incelemektedir. Clarke, Marx'ın Hegelci felsefeden yola çıkarak geliştirdiği yabancılaşmış emek teorisinin, kapitalist üretim ilişkilerinin insan emeğini metalaştırdığı ve bireyi kendi üretiminden kopardığı fikrine dayandığını belirtmektedir. Bu bölümde, Marx'ın özel mülkiyetin, emeğin yabancılaşmasının bir sonucu olduğunu savunduğu, kapitalizmin insan doğasına aykırı bir toplumsal yapı oluşturduğu da vurgulanmaktadır. Bölüm içerisinde Marx'ın emeğin yabancılaşması kavramı şu şekilde açıklanmaktadır: İşçi, kendi emeği sonucunda ürettiği ürüne sahip olamaz, çünkü bu ürün, işçiye yabancı bir meta haline gelir ve kapitalist sınıfın mülkiyetine geçer. Emeğin bu yabancılaşmış durumu, hem işçinin üretim sürecine hem de emeğin sonucuna olan bağlılığını ortadan kaldırır. Örneğin, Marx'a göre, yabancılaşmış emek, özel mülkiyetin hem nedeni hem de sonucu olarak görünür. İşçinin emeği, kapitalistin kontrolüne geçerken, emeğin sonucu olan ürün de işçiye yabancılaşır ve işçiyle üretim süreci arasında bir ayrışma yaratır. Clarke, Marx'ın bu eleştirilerinin klasik iktisadın bireyci rasyonalitesini sorgulamakla kalmayıp, kapitalist düzenin hakkaniyetsizliklerini ve adaletsizliklerini ortaya koyarak daha geniş bir toplumsal eleştiri sunduğunu ifade etmektedir (s. 63-103).

Dördüncü bölüm "Değer, Sınıf ve Toplum Teorisi," klasik politik iktisadın ve Marksist eleştirinin temelinde yer alan değer teorisini tartışmaktadır. Bu bölümde Clarke, özellikle Marx'ın emek-değer teorisinin, kapitalist toplumdaki sınıf ilişkilerini ve toplumsal düzeni anlamak için nasıl bir temel oluşturduğunu açıklamaktadır. Clarke, bu süreci örneklendirerek, kapitalist toplumdaki temel sınıfsal çelişkiye dikkat çekmektedir: İşçi sınıfı, emeğinin ürününü kontrol edemezken, kapitalist sınıf bu ürün üzerinde tam mülkiyet hakkına sahiptir. Örneğin, bir fabrikada çalışan işçi, saatlerce çalışarak bir ürün üretir, ancak ürettiği ürünün satışıyla elde edilen gelirden yalnızca küçük bir ücret alır. İşçinin emeği, bu süreçte meta haline gelir ve kapitalist için kar kaynağına dönüşür. Bu örnek, Marx'ın emek-değer teorisinin kapitalist üretim ilişkilerini nasıl ortaya koyduğunu somut bir şekilde açıklar ve Clarke'ın bu teoriyi toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliğin temel açıklaması olarak kullandığını göstermektedir. Marx, klasik politik iktisadın bireyi soyut bir özel mülk sahibi olarak ele alan yaklaşımını eleştirmekte ve bu anlayışın toplumsal ilişkileri yok ettiğini savunmaktadır. Clarke, kapitalist üretim ilişkilerinin işçi sınıfının emek gücünü sermaye birikimi için kullanırken nasıl bir sömürü düzeni yarattığını ve bunun değer teorisine nasıl açıklanabileceğini bölüm içerisinde ayrıca vurgulamaktadır (s. 109-157).

Beşinci bölüm, "Politik İktisat ve Sosyolojik Eleştirileri" başlığı altında yazarın klasik politik iktisadın toplumsal düzen anlayışını eleştirdiğini ve modern sosyolojinin bu eleştirilerden nasıl etkilendiğini açıkladığını bir bölümdür. Bu bölümde Clarke, Marx'ın emek-değer teorisi ve meta fetişizmi kavramlarının kapitalist düzenin sınıf ilişkilerini ve toplumsal çelişkilerini anlamada oynadığı kritik rolü vurgulamaktadır. Ayrıca, klasik politik iktisadın yasalarının pozitivist bir çerçevede eleştirilmesi ve Alman Tarihsel İktisat Okulu'nun bu eleştirilere katkısı detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Clarke, Herbert Spencer gibi düşünürlerin liberal sosyolojiye etkisini incelerken, politik iktisadın sosyolojik eleştirisinin zamanla nasıl zayıfladığına ve yerini sosyal reform hareketlerinin sınırlamalarına bıraktığına dikkati çekmektedir (s. 161-193).

Altıncı bölüm, "İktisatta Marjinalist Devrim," başlığı altında klasik politik iktisattan marjinalist yaklaşımın doğuşuna geçişi ele almaktadır. Clarke, bu devrimin, ekonomik sorunlara yönelik bireysel fayda ve marjinal analiz temelinde yeni bir bakış açısı geliştirdiğini vurgulamaktadır. Yazara göre marjinalist devrimin temel katkılarından biri, fiyatların belirlenmesinde marjinal fayda ve arz-talep dengesi ilişkisini ön plana çıkarmaktır. Ayrıca, bu bölümde marjinalistlerin, piyasa mekanizmalarının işleyişini bireylerin rasyonel kararları çerçevesinde nasıl yeniden yorumladıkları ve bu yaklaşımın klasik politik iktisadın kolektif çıkar anlayışından nasıl ayrıldığı detaylandırılmaktadır. Clarke, marjinalist teorisinin toplum teorisi üzerindeki etkilerini eleştirirken, bireyci yaklaşımlarının toplumsal bağlamları göz ardı ettiğini de öne sürmektedir (s. 201-223).

Yedinci bölüm olan *Marjinalist İktisadın İrrasyonelliği* bölümü marjinalist teorilerin kapitalist ekonomi üzerindeki irrasyonel etkilerini ve bu teorilerin sınırlamalarını incelemektedir. Clarke, marjinalistlerin bireysel faydaya dayalı teorilerinin, toplumsal süreçlerin karmaşıklığını göz ardı ettiğini ve bu nedenle kapitalizmin temel irrasyonelliğini açıklamada yetersiz kaldığını savunmaktadır. Örneğin yazar mübadele sürecinin rasyonellikten uzak yapısını ele alarak, piyasa dinamiklerinin toplumsal ihtiyaçları değil, sermaye birikimini önceliğini belirtmektedir. Bu bölümde Clarke,

⁴ Clarke'ın burada kastettiği, klasik politik iktisat teorilerinin kapitalist düzeni sorgulamadan, onun işleyişini doğal, kaçınılmaz ve evrensel bir sistem olarak kabul etmeleridir. Adam Smith ve David Ricardo gibi düşünürler, piyasa mekanizmasını bireylerin rasyonel kararları sonucu ortaya çıkan, toplumsal refahı sağlayan bir düzen olarak tasvir ederler. Bölüm içerisinde bu teorisyenler için, "kapitalist sistemin eşitsizliklerini ya görmezden gelirler ya da bu eşitsizlikleri sistemin kaçınılmaz bir yan etkisi olarak kabul ederler" deniyor. Clarke, bu teorilerin eleştirel bir perspektiften yoksun olduğunu söylerken, klasik ekonomi politığın kapitalizmin sınıfsal çatışmalarını, üretim ilişkilerindeki adaletsizlikleri ve emeğin sömürülmesini sistemin doğası gereği olarak gösterdiğini eleştirir. Ona göre, bu yaklaşım kapitalist düzenin irrasyonel ve insanlık dışı yönlerini anlamayı ve sorgulamayı engeller. Clarke'ın eleştirisi, klasik teorilerin bu yanlarının kapitalizmi meşrulaştırıcı bir ideolojiye dönüştüğüne dikkat çeker.

kapitalist üretim biçimlerinin, iş gücünün yoğunlaştırılması ve üretim süreçlerinin uzatılması gibi unsurlarla hem toplumsal eşitsizlikleri hem de ekonomik çelişkileri nasıl derinleştirdiğini tartışmaktadır (s. 229-259).

Sekizinci bölüm, Marjinalizmden Modern Sosyolojiye, marjinalist ekonomi teorilerinin modern sosyolojinin gelişimi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu bölümde Clarke, özellikle Max Weber'in rasyonalizasyon kavramını ele almakta ve Weber'in sosyolojik teorilerinin, marjinalist ekonomi yaklaşımlarından nasıl etkilendiğini tartışmaktadır. Weber, kapitalist toplumdaki ekonomik ve idari sistemlerin rasyonel düzenlemelerle açıklanabileceğini savunurken, bu düzenlemelerin Batı uygarlığına özgü tarihsel ve kültürel bir temele dayandığını vurgulamaktadır. Clarke, Weber'in çalışmalarını, marjinalist teorilerin bireyci ve ekonomik rasyonalite anlayışını sosyolojik çerçevede yeniden yorumlama çabası olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte, Clarke'a göre bu yaklaşım, kapitalizmin irrasyonel yönlerini ve toplumsal eşitsizlikleri yeterince eleştirmekte yetersiz kalmaktadır.

Dokuzuncu ve son bölüm, *Marx, Marjinalizm ve Modern Sosyoloji*, modern sosyolojinin ve politik ekonominin kapitalist toplumun eleştirisi bağlamında nasıl şekillendiğini ve sınırlarını tartışmakta. Clarke, bu bölümde modern sosyolojinin, liberal bireyci rasyonalitenin sınırlarını kabul eden bir disiplin olarak, kapitalizmin insanlık dışılığını tam anlamıyla eleştiremediğini savunmaktadır. Ayrıca, Parsons gibi işlevselcilerin marjinalist iktisattan etkilenecek bireyci yaklaşımları güçlendirdiğini, ancak Weber'in sosyolojisinin rasyonalizasyon süreci üzerinden bu yaklaşımlara karşı daha derinlikli bir eleştiri sunduğunu belirtmektedir. Clarke, son olarak kapitalist toplumun irrasyonel yapısının, emeğin yabancılaşması ve sınıfsal çelişkiler bağlamında daha kapsamlı bir analiz gerektirdiğini vurgulamaktadır.

Özetle Simon Clarke'ın *Marx, Marjinalizm ve Modern Sosyoloji* adlı kitabı, Marksist ekonomi politikten marjinalist teoriye geçiş sürecini detaylı bir şekilde inceleyerek modern sosyolojinin şekillenmesinde bu iki yaklaşımın karşılaştırmalı etkilerini tartışmaktadır. Clarke, kapitalist sistemin dinamiklerini anlamada Marksist teorinin tarihsel ve yapısal analizine duyulan ihtiyacı vurgularken, marjinalist teorinin bireysel tercih ve piyasa mekanizmalarına odaklanışını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Kitap, bu iki teorik çerçevenin modern sosyolojinin temel kavramları üzerindeki etkisini irdeleyerek, toplumsal yapılar, sınıf ilişkileri ve ekonomik süreçlerin analizinde disiplinlerarası bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Clarke'ın incelenen bu çalışması, sosyal bilimlerde teori ve yöntem tartışmalarına yeni bir perspektif sunarken, okuyucuları kapitalizmin karmaşık yapısını daha derinlemesine düşündürmektedir.

Kaynaklar

121

- Clarke, S. (1982). *Marx, marginalism, and modern sociology: From Adam Smith to Max Weber*. London: Macmillan.
- Varian, H. R. (2014). *Intermediate microeconomics: A modern approach* (9th ed.). W.W. Norton & Company.
- Giddens, A. (1976). *New rules of sociological method: A positive critique of interpretative sociologies*. Hutchinson.
- Shionoya, Y. (Ed.). (2000). *The German historical school: The historical and ethical approach to economics* (Vol. 40). Routledge.
- Kalberg, S. (1980). Max Weber's types of rationality: Cornerstones for the analysis of rationalization processes in history. *American Journal of Sociology*, 85(5), 1145-1179. <https://doi.org/10.1086/227128>